

KABARETTSTÜCK: ДО ІСТОРІЇ ТЕРМІНА

У статті розглядається історія терміна Kabarettstück, виявляються деякі різновиди поетики Kabarettstück.

XX ст. дало світові зразки не лише театру Г. Ібсена, Б. Шоу, Б. Брехта та ін., але й зразки театру, який на перший погляд може видатися розважальним, тривіальним, далеким від мистецтва. Такі митці, як: Франк Ведекінд, Макс Райнгардт, Крістіан Моргенштерн, Рода Рода, Карл Валентін, Йоахім Рінгельнац, Карл Фракас, Фріц Грюнбаум, Курт Тухольський, Еріх Кестнер, Вольфганг Меренг та багато-багато інших, створили зразки оригінальної і своєрідної драматургії, яка увійшла в історію світової драми під назвою Kabarettstück. Так чи інакше, але своєрідність поетики Kabarettstück пов'язана зі специфікою театрального мистецтва, якому вона слугує, тобто з кабаре.

Явище кабаре в німецькій літературі порівняно юне, але водночас неоднозначне, складне та багатогранне, як, мабуть, жодне інше. Історія кабаре в Німеччині налічує лише біля ста років, але за цей порівняно короткий відрізок часу воно перебувало у неперервному процесі змін. Від дня заснування і по сьогоднішній день однією з визначальних рис кабаре є його прагнення пристосуватися до вимог публіки, не відставати від шаленого ритму життя, змінюючи тематику своїх творів, надаючи перевагу то одному, то іншому жанру мистецтва, не зациклюючись лише на одній літературі. Кабаре має багато рис, які роблять його схожим як на суто розважальне вар'єте, так і на традиційний театр.

Існує декілька дефініцій кабаре. Ось одне з них: "Кабаре – це позначення для невеликої за розмірами сцени і розважального театру, який на ній ставиться; як правило, це є низка скетчів, пісень, пародій і т. п., які поєднані виступами конференсьє та в яких в літературній або критично-сатиричній формі відображається суспільно-політичне життя" [1]. Один з перших німецьких кабареїстів, Фрідріх Голендер, (Friedrich Hollaender) дав своє визначення, за яким кабаре – це "веселе дитя якоїсь одинадцятої музи, яка зачала його у фривольних любовних зв'язках з театром, вар'єте та політичною музою" ("das fröhliche Kind einer elften Muse, die es in losen Liebschaften mit dem Theater, dem Variete, der politischen Muse gezeugt") [2].

У німецьку мову поняття Kabarett було запозичене з французької мови. Спочатку "cabaret" у французькій мові називали блюдо із тарілками, які розташовувались у формі опахала та містили найрізноманітніші салати або солодощі, в центрі з особливою тарілкою, в якій був соус, що міг додаватися до всіх салатів або солодощів на блюді і, так би мовити, поєднував їх [4]. Це позначення для барвистого розмаїття кулінарних ласощів під кінець XIX ст. було перенесене також і на мистецькі вистави, де поєднувалися акробатичні номери, театр тіней, шансон та невеликі сценки, скетчі, об'єднані дотепними виступами конференсьє.

Про неоднозначність явища кабаре в німецькій літературі свідчить і той факт, що німці, запозичивши як і всі інші європейські мови поняття кабаре з французької мови, зберегли як французьке написання "Cabaret" [kaba're:], так і ввели паралельну форму написання "Kabarett" [kaba'ret, kaba're: або 'kabaret], яка швидко стає популярнішою за французький еквівалент. Запроваджуючи свою форму написання та вимови поняття "кабаре" німецькі митці прагнули заявити про створення нового кабаре, що буде відрізнятися більш вишуканими літературними текстами та гострою критикою тогочасного суспільно-політичного життя від французького кабаре, яке до 1900 року майже повністю перетворилося на розважальний заклад, спрямований виключно на комерційний прибуток. І тут слід одразу ж зазначити, що нас цікавить насамперед літературне та політичне кабаре, з яким якраз і пов'язане явище Kabarettstück. Серед величезної кількості суто розважальних кабаре вони складають досить малу частину.

Перше літературне, мистецьке кабаре відкриває 18 листопада 1881 року на Монмарт в Парижі Рудольф Саліс (Rudolphe Salis), талановитий французький маляр. Це було перше кабаре суто для митців "Чорний кіт" ("Chat noir" cabaret artistique). У Німеччині про створення свого власного кабаре за французьким зразком почали говорити вже в 90-х рр. XIX ст. Німецькі митці, які відвідували досить часто Париж, напр., Франк Ведекінд, захоплюються кращими зразками французького літературного кабаре. Отто Юліус Бірбаум (Otto Julius Bierbaum) (1865-1910) в романі "Stilpe" (1897 р.) вперше викладає ідеї створення німецького літературного кабаре. Еріх Людвіг барон фон Вольцоген (Erich Ludwig Freiherr von Wolzogen) (1855-1934) отримує 7000 рейхсмарок від Об'єднання підтримки мистецтва (Verein zur Förderung der Kunst), орендує в Берліні театр Sezessionsbühne на Alexanderstraße, 40 і відкриває 18 січня 1901 року перше німецьке, поки-що, Cabaret під назвою "Барвистий театр" ("Buntes Theater" або "Bunte Bühne"). З самого початку в "Überbrettl" відмовилися від злободенної політичної сатири, що було невід'ємною складовою кращих французьких кабаре (напр. "Mirmilton" Арістуда Бруант (Aristude Bruant). Імперська цензура ніколи не потерпіла б такого в Берліні. Проте "Überbrettl" отримав феноменальний успіх у публіки і послугував зразком для величезної кількості Берлінських переважно розважальних кабаре. В 1902 році юний режисер Макс Райнгардт створює перше німецьке Kabarett під назвою "Schall und Rauch" ("Галас і дим"), до репертуару якого він включає сатиричні твори злободенного характеру, які докорінно відрізняють Kabarett від тогочасних французьких та німецьких розважальних Cabaret. Далі кабаре виникають у багатьох містах Німеччини та Австрії. Слід особливо відзначити такі літературні кабаре, як: "Elf Scharfrichter" у Мюнхені та "Simplicissimus" у Відні. Протягом всього XX ст. кабаре у різних іпостасях користу-

ватиметься незмінною популярністю у публіки. Проте чи не найбільший свій розквіт літературне та політичне кабаре переживає в "золотих" для німецького мистецтва 20-тих роках минулого століття.

Суспільно-політичне життя Європи, а особливо Німеччини та Австрії, у 20-ті роки ХХ ст. було дуже бурхливим та неспокійним. Зникали з політичної карти світу величезні монархії, а разом з ними і традиційні устої життя. Зародки демократії в колишній Німецькій та Австро-Угорській імперіях наштовхуються на потужний спротив консервативно налаштованих сил. Висока заполітизованість всього суспільства спричиняє заангажованість і мистецтва. Особливо юні митці поринають в політичну боротьбу. Їх, як і переважну більшість співвітчизників, цікавить перед усім сьогодення, з його проблемами і фобіями, пережитками старого і паростками нового. Вони прагнуть повною мірою скористатися здобутою свободою слова і думки. І практично жодне явище тогочасного політичного або суспільного життя Німеччини чи Австрії не залишилося поза увагою політичного і літературного кабаре 20-тих років. Певна проблема, яка турбувала широкі маси громадян, перебувала в епіцентрі загальної уваги, критикувалася та висміювалася протягом цілого вечора. Від початку і до кінця через всю програму лейтмотивом проходила певна ідея, тема, яка ставала об'єктом критики як в піснях шансон, так і в невеликих п'єсах та у виступах конферансьє. Саме тому програму виступу в кабаре протягом одного вечора можна вважати одним цілим, одним Kabarettstück. Саме Kabarettstück отримав у цей час, коли ще не було телебачення і лише розвивалася мережа радіопередавачів, значну перевагу над іншими жанрами як в швидкості реагування на актуальні події в суспільно-політичному житті, так і в масовості своїх глядачів. Однією з основних рис Kabarettstück стане його спрямованість на актуальні проблеми, явища суспільно-політичного життя. Твори численних поетів та драматургів пропонувались на сцені кабаре задовго до їх публікації. Багато митців в цей час прагнули оживити мистецтво, зробити його знову цікавим для публіки. І на сцені кабаре вони знаходили прекрасну можливість для реалізації своїх ідей.

Характерною рисою Kabarettstück є також його неоднорідність, розмаїття художніх форм та засобів, які використовувались під час вистави в кабаре, де протягом одного вечора можна було почути спів шансонів та гру на піаніно, побачити сольні виступи талановитих кабареїстів і невеликі за обсягом, часто лише одноактні, п'єси, а також добре посміятися над дотепними виступами конферансьє. Саме конферансьє відігравав визначальну роль у поєднанні всього розмаїття жанрів та форм в одну вечірню програму, в один Kabarettstück. Талановиті кабареїсти писали окремі шансони, скетчі, невеликі за обсягом п'єси, а не менш талановиті конферансьє у своїх виступах давали глядачеві додаткову інформацію до окремих творів, яка ще більш роз'яснювала задум автора, пов'язувала його твір з безпосереднім сьогоденням. Часто в Kabarettstück виконувались покладені на музику вірші або ж певні уривки з драматичних творів іменитих сучасників, які теж стосувалися обраної теми виступу. Таким чином використання в Kabarettstück шансонів, п'єс, виступів конферансьє, а також музичних творів та танцювального мистецтва дозволяло протягом однієї вистави досить повно висвітлити те чи інше явище. Адже в кабаре не намагалися створити якусь органічну наскрізну дію, а за допомогою монтажу окремих сцен та шансонів пропонували глядачу реальне життя в його фрагментах, як його могли бачити самі глядачі, що вказує на певну спорідненість мистецьких засобів Kabarettstück та кіно. Сучасний німецький літературознавець Йохен Фогт (Jochen Vogt) справедливо стверджує, що в традиційній драмі є лише пряма мова дійових осіб, а розповідач відсутній. Без спеціальних сценічних та драматичних мистецьких засобів не можливо таким чином зобразити у "спресованому" вигляді значний період часу, перестрибувати з одного місця події на інше, розповісти передісторію чи познайомити глядача з думками і почуттями третьої особи [9]. В Kabarettstück виступи конферансьє та розкриття певних аспектів тематики вечірньої програми кабаре у піснях шансон та віршах створюють просто ідеальні умови для подолання вище згаданих труднощів. У своєму виступі конферансьє міг розказати передісторію, навести додаткові приклади до проблематики Kabarettstück. Саме ця ідея знайшла своє відображення в епічному театрі Брехта, який протиставляє органічній, наскрізній дії та сценам, що сліднують одна за одною монтаж самостійних сцен. Брехт стверджує: "Нафта чинить опір п'ятиактній побудові, катастрофи нинішнього дня відбуваються не прямолінійно, а в формі кризових циклів, "герої" змінюються від фази до фази, їх можна поміняти місцями [...] доля перестає бути єдиною силою, тепер, скоріше, можна спостерігати силові поля з протилежно спрямованими потоками струму". Бурхливе життя 20-тих років ХХ ст., особливо в часи Великої економічної кризи важко, практично не можливо було зобразити в класичній цілісній формі, де вказуються причини і наслідки, а дія протікає прямолінійно. Kabarettstück не ставить за мету пояснити те чи інше явище та вказати на шляхи розв'язання тієї чи іншої проблеми. Kabarettstück просто показує окремі типові риси даного явища, критикує окремі його сторони, сміється над його недолугістю. Глядач стає простим спостерігачем. А наявність конферансьє сприяє тому, щоб низка шансонів, скетчів та коротких за обсягом п'єс не видавалася глядачеві безцільним набором різноманітних пісеньок та п'єсок. У своїх виступах він не лише намагається дещо розважити, відволікти публіку гумористичними дотепами, а й оголошуючи слідуєчий номер програми, пов'язує його як з попереднім так і з темою всього Kabarettstück. У п'єсах Брехта шансон з Kabarettstück отримує форму зонгів. Очевидною є подібність шансону та зонгу. Нерідко герої Брехта перед тим, як заспівати зонг, оголошують його. Існує ще велика кількість подібних рис в Kabarettstück та епічному театрі Брехта. Це дозволяє припускати, що саме знайомство Брехта з художніми прийомами та принципами Kabarettstück та його досвід виступів в кабаре у юності сприяли виникненню ідеї епічного театру. Безумовно епічний театр Брехта та Kabarettstück є в дечому спорідненими, але різними, оригінальними явищами в літературі ХХ ст. Явище Kabarettstück має багато цікавих, оригінальних рис, які мають бути детально дослідженими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. www.aeiou.at/aeiou.encyclop.k/k001112.htm

2. www.mdr.de/kultur ("Hundert Jahre Kabarett in Deutschland" von Otto Rainer)
3. Universalwörterbuch Duden; Mannheim, Duden-Verlag 2001.
4. www.br-online.de/kultur-szene/thema/kabarett/geschichte.xml
5. www.asg-passau.de/archiv/facharbeiten/wachtveitl/2.html ("Geschichte des Kabarett")
6. www.berlinische-monatsschrift.de Frank Eberhardt "Buntes Theater" //Berlinische Monatsschrift Heft 8/2000. Edition Luisenstadt
7. www.martin-buchholz.de/kom4_64.html ("Totgeschriebene leben länger //Nr. 64 – vom 18. Januar 2001")
8. www.kabarettarchiv.de/Cabaret/Cabaret.html ("Eulenspiegel überlebt das Jahrhundert. Hundert Jahre Kabarett in Deutschland. " von Jürgen Kessler, Leiter des Deutschen Kabarettarchivs)
9. "Einladung zur Literaturwissenschaft" von Jochen Vogt, Frankfurt/M. 2001

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Липисивицкий Н.Л. Kabarettstück: к истории термина.

В статье рассматривается история термина Kabarettstück, представляются некоторые разновидности поэтики Kabarettstück.

Lipisivitsky M.L. Kabarettstück: to the history of the term.

The history of term "Kabarettstück" is under investigation in the article. Various aspects of poetics "Kabarettstück" are presented as well.